

УДК 9(47.71)

**ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ
ПЕРЕЯСЛАВСЬКОГО ПОЛКОВНИКА ТИМОША ЦИЦЮРИ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ)**

М. С. Пасічник

*Українська академія друкарства,
вул. Підголоско, 19, Львів, 79020, Україна*

У статті відтворено суспільно-політичне становище України другої половини XVII ст. За матеріалами архівних документів подана характеристика одного з активних діячів козацької старшини — переяславського полковника Т. Цицюри, висвітлена його військово-політична діяльність. Участь у важливих військових операціях проти Речі Посполитої, взаємовідносини з московським урядом та перехід на польську сторону переяславського полковника асоціюються з нинішніми подіями в Україні. Наведено документи про вирішення спірних земельних питань переяславським полковником Тимошем Цицурою в своєму полку та надання у власність різноманітних маєтків.

Ключові слова: національно-визвольна боротьба, козацька старшина, універсал, переяславський полковник Т. Цицюра, сервілізм Т. Цицюри до Москви, українська автономія.

Постановка проблеми. Дослідження особистостей минулого України має важливе значення для сьогодення нашого краю, особливо, коли йдеться про історію української козаччини. Постать переяславського полковника Тимоша Цицюри досі малодосліджена й малознана широкому загалу, тож на основі доступних архівних документів, літописів і свідчень очевидців тих складних процесів, які відбувалися в другій половині XVII ст., спробуємо ліквідувати цей пробіл і висвітлити діяльність переяславського полковника.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Нинішній період у світлі останніх подій в Україні відзначається збільшенням інтересу до історії національно-визвольних змагань, а особливо до історії козаччини. Варто відзначити значний внесок у дослідження тих чи інших аспектів проблеми С. Зеркаля, Б. Крупницького, Г. Саніна, Я. Дашкевича, В. Борисенка тощо [1–4]. Питанням військової історії, організації козацьких походів, діяльності козацької старшини, української шляхти приділяється значна увага й такими сучасними дослідниками, як В. Смолій, В. Степанков, Ю. Мицик, Н. Яковенко, В. Сергійчук, О. Гуржій, Т. Чухліб, В. Горобець [5–9]. Немало фахівців займається й розробленням концепції історії української козаччини, її теоретико-правових засад. Незважаючи на дослідженість проблематики, й досі в історії українського народу залишаються ще недостатньо вивчені сторінки.

Мета статті. Здійснити аналіз на основі архівних документів військово-політичної діяльності переяславського полковника Тимоша Цицюри, прослідкувати процеси взаємовідносин полковника з Річчю Посполитою та Московською державою — це завдання особливо актуальне в сьогоденних умовах України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Суперечливим і складним було політичне становище в Україні другої половини XVII ст. Сусідні держави Москва, Польща, Туреччина з Кримом прагнули тим чи іншим шляхом оволодіти Україною. Боротьба, що точилася за українську землю, супроводжувалася спустошенням і руїнами.

Не менші зміни на тлі цих подій відбувались і в діяльності окремих тодішніх українських зверхників. Долю одного з таких діячів України — полковника козацького війська Тимоша Цицюри, спробуємо описати, використовуючи наявні архівні матеріали. Відомостей про час і місце народження Т. Цицюри не має, але його життя та діяльність, за даними архівних матеріалів, пов'язані переважно з територією тодішнього Переяславського полку. Неможливо встановити, окрім іншого, й до якого зі станів тодішнього суспільства належав Т. Цицюра за походженням. Не дійшло до нас і портрета самого полковника козацького війська, зберігся тільки від 1660 р. опис зовнішнього вигляду — «чоловік середнього росту, красних черт лица, з очей б'є відвага, а рухливість тіла свідчить елястичність і проворство його ума» [10, с. 114–115].

Уперше інформацію про Тимоша Цицюру зустрічаємо наприкінці 1653 р. під час навідин московського посольства в Україну на чолі з В. Бутурліним. Наприкінці жовтня 1658 р., коли гетьман І. Виговський прибув до Києва, Т. Цицюра — переяславський полковник, разом із військовим осавулом І. Скоробогатенком вів за дорученням гетьмана І. Виговського переговори з київським воєводою В. Шереметьєвим про зустріч гетьмана з воєводою [11, с. 285–286]. Того ж року Тимош Цицюра брав участь у акціях проти Москви. Так, у листопаді князь Г. Ромодановський з московськими загонами взяв в облогу в м. Варві козацькі полки гетьмана І. Виговського та переяславського полковника Т. Цицюри. Після цих військових сутичок переяславський полковник прибув до табору Г. Ромодановського й запропонував, щоб цар знову прийняв їхніх козаків у своє підданство, а також щоб Ромодановський відступив із своїм військом від м. Варви, на що представник московського царя погодився [12, с. 62]. Щоправда, укладена угода не припинила подальших військових дій між прихильниками Виговського та промосковською частиною козацтва. Т. Цицюра бере участь з наказним гетьманом І. Скоробогатенком у нападах на території Миргородського й Полтавського полків на прихильників Москви.

Збереглися відомості й про інші сторони діяльності Т. Цицюри в період Чудновської кампанії. Так, у червні – липні 1660 р. сотник Ніжинського полку Борзенської сотні П. Забіла поїхав до Москви, а Тимош Цицюра клопотав перед царем, аби було повернуто з московського полону родичів П. Забіли [13]. Маємо також універсал Т. Цицюри як полковника переяславського від 8 травня 1660 року з Переяслава про надання М. Гарячці, сотнику Козельському, млина, а також декрет Т. Цицюри (від 8 травня того самого року) в справі про спірну землю між Терешком з Лехнович і Г. Охрименком [11, с. 30].

У липні 1660 р. відбулася козацька рада спільно з представниками московського війська, де було ухвалено відновити військовий похід на Річ

Посполиту, і в цьому поході під проводом В. Шереметьєва брав участь і Тимош Цицюра на чолі: Переяславського, Київського, Прилуцького, Миргородського та Лубенського полків. Однак за угодою під Слободищами (1660 р.) було наказано Т. Цицюрі гетьманом Ю. Хмельницьким приєднатися до його війська і той, звичайно, погодився. Козацьке військо відійшло від війська В. Шереметьєва, дорогою до війська Ю. Хмельницького стався напад татар, які порубали й забрали багато козаків у полон, тому значна частина війська Т. Цицюри повернулася назад до московського війська, а сам Т. Цицюра прибув до польського табору тільки з частиною своїх козаків [11, № 21, с. 39; № 22, с. 43]. У польському таборі Т. Цицюру було заарештовано за те, що він виступив з табору Шереметьєва раніше від польського війська, яке мало завдання охороняти від татар. Щоправда, зі свідчень літопису Величка [14, т. 2, с. 14–15] знаємо, що Т. Цицюру було вбито під Чудновом, а в літописі Г. Грабянки йдеться, що під час облоги поляками й татарами війська В. Шереметьєва вояки останнього продавали козаків Т. Цицюри татарам за хліб, сіль і воду, тому Т. Цицюра залишив московське військо і прийшов до війська Ю. Хмельницького [15, с. 173–174].

З польського табору зберігся універсал Т. Цицюри до козаків і старшини, що залишалися у війську В. Шереметьєва. Тут Т. Цицюра, іменуючи себе полковником переяславським від короля, закликає козаків перейти на сторону польського короля й повідомляє, що сам уже виконав присягу королю.

Як же склалася подальша доля Т. Цицюри, особливо після битви під Чудновом? У травні 1661 р. московський цар наказав київським воєводам переписати все його майно для конфіскації. Самого Цицюру після переходу до польського табору було заарештовано. В грудні 1660 р., згідно з архівними даними, він у Кракові, куди його разом із козацьким полковником П. Апостолом було привезено й затримано до сейму, після якого відпущено в Україну. Слід вважати, що відпущення Цицюри, як і інших, було пов'язано з клопотанням за них перед польським королем гетьмана Ю. Хмельницького в грудні 1660 р.

Де ж перебував Т. Цицюра після відпущення і до весни 1662 р. — встановити важко. В описі Єрлича знаходимо відомості, що король під квітнем 1661 р. відпустив Цицюру й Апостола, давши їм по дві тисячі злотих. Коли ж це стало відомо воєводі чернігівському С. Беньовському, який просив, щоб їх було затримано, бо можуть розпочатися нові виступи проти польського війська, Цицюру та Апостола було затримано більш ніж на рік в м. Дубно, звідки вони якимось чином зникли. Т. Цицюра в 1662 р. залишив відомості про свою втечу з Дубна [16, с. 98].

16 березня 1662 р. переяславський архієрей Г. Филонов одержав листа від Цицюри з Терехтимирівського монастиря. В листі Т. Цицюра писав, що він утік від поляків «из болшой неволи» й не хоче йти до Ю. Хмельницького, а прохає прийняти його в м. Переяславі та відправити до Москви, а «в винь ево что ті, великий государь, укожешь». 17 березня архієрей передав отриманого листа воєводі Волконському, який наказав Г. Филонову, щоб той особисто відпра-

вив Т. Цицюру до м. Переяслава до нього. Т. Цицюра «не опасался бі нічого». 19 березня Цицюра прибув до м. Переяслава до Якіма Сомка (тоді наказного гетьмана Лівобережної України). Збереглися відомості, що московський воевода Волконський посилав до Я. Сомка, аби той прислав до нього Т. Цицюру, щоб тримати того «за караулом в верхнем городе» й писати про нього цареві або відправити до Москви. Я. Сомко не погоджувався віддати Т. Цицюру Волконському, сам писав про Т. Цицюру цареві. Коли ж московські урядовці наполягли на видачі Т. Цицюри, Я. Сомко вимушений був погодитися з ними. Того ж таки 19 березня Т. Цицюру «ис Переясловля ушол, и єво Цецуру поимали а догнали у Днепра». Лише 28 березня його разом з іншими заарештованими відправлено до Москви.

Знаходимо листа наказного гетьмана Я. Сомка від 7 жовтня 1662 року московському цареві «бью челом вашему царскому пресвѣтлому величеству изволь, милосердній государь, свой милосердній гнев укротить и Тимоѳья Цицюру подаловав из вязенья к нам отпустить». У січні 1663 р. Я. Сомко запитував царського посланця Ф. Ладиженського, де перебуває Т. Цицюра й інші українські в'язні, на що той відповів, що нічого не відає [11, № 47].

З ув'язнення Т. Цицюра написав листа бунчужному гетьману І. Брюховецького — Г. Витязенку, що був тоді присланий від гетьмана до Москви. Цицюра прохав Витязенка, щоб той попросив за нього гетьмана, коли повернеться в Україну, скаржився на своє важке становище «в великой нуже пребываю, жалованья государева только по две денги на день идетъ» [11]. В листі також зазначено, що він «писан на тюремном дворе»; передав його Цицюра через якогось стрільця, котрий зв'язався з Г. Витязенком.

Коли Т. Цицюру було відправлено з Москви до Сибіру — не відомо, але 1667 р. вже знаходимо відомості про нього в м. Томську. Маємо доповідну Т. Цицюри з м. Томська до царя від 20 серпня 1667 р., в якій він просить вибачення за свій перехід під Чудновом на бік поляків, згадує свою попередню діяльність, коли він «измънника Ивашка Выговскаго изъ Малыя Росыи выгнать и всю Малую Росію очистивши сю воиском Запорожскимъ подь вашу государеву царскую высокую руку подвель», а далі пише, що «нынѣ, государь, надо всеми ссыльными литовскими людьми Божія милость возсіяла»... всіх з Томська одсилають до Москви «только я, бедной холоп ваш оставлень» [11]. Ця доповідна Т. Цицюри була отримана в Москві 30 січня 1668 р. за підписом томського воеводи. Жодної резолюції на цьому документі не має, як і не збереглося відповіді томському воеводі Вельямінову.

Відомо, що в 1669 р. гетьман П. Дорошенко вів переговори з Московією в справі повернення в Україну в'язнів — українців, у списку яких значився й «Тимофѳей Цецура, полковникъ, въ Томскомъ» [11, № 15]. Зокрема, під час перебування московських посланців В. Дубенського й В. Тяпкіна у П. Дорошенка (1667–1668 рр.) в промові гр. Дорошенка й військового писаря Л. Бускевича до В. Тяпкіна віднесено Т. Цицюру до тих діячів України, що «хотя каждой одержать данную себе честь, межъ собою великіе войны и кровополитіе и междо-

усобные брани по всемъ войску Запорожскомъ учинили». Літопис Самовидця також вказує, що Т. Цицора підняв повстання проти І. Виговського, «хотячи себѣ гетманства». С. Величко, оповівши про збиття Т. Цицорою 1659 р. значних козаків у Переяславі, зазначає, що Т. Цицора після цього «заразъ отакой своей склонности и братоубийственной богоненавистной службе даль чрез листъ свой знати в Путивль князю Трубецкому» [12, 14].

Відомо також, що в 1671 р. у травні на з'їзді старшини в Батурині в гетьмана Д. Многогрішного було ухвалено просити царя про повернення з заслання з Московщини низки засланих українців, у складі яких вказано й Цицору. На це прохання було указано Д. Многогрішному в грамоті від 7 червня 1671 р. «Которые малоросійського народу жители по нашему царского величества указу сосланы в далине наши царского величества города»... будуть відпущені «а о епископе Мефодіи и о Захаре и о Цицоре впредь тебе нашего царского величества гетьману Демьяну Игнатовичю нам великому государю нашему царскому величеству о увальнении ихъ не биті челомъ и не писать» [11, № 15].

Це останні відомості, знайдені про Тимоша Цицору. Подальша його доля є невідомою. Не знаємо, чи завершив він своє життя в Сибіру, як і Д. Многогрішний, І. Самойловичу, чи повернувся в Україну, подібно до того, як «з Московское неволи до милое повернул отчизны» Т. Носач або І. Нечай, чи З. Шійкевич.

У 1708 р. маємо згадку про «сына боярского Илью Цыцюрина», проте чи мав він якесь відношення до Т. Цицори, чи був, можливо, його нащадком, установити не вдалося, як і не можемо сказати, чи мав стосунок до Т. Цицори Клим Цицуренко — козак тимошівського куреня, який згадується в 1694 р., або Пархом Цицора, котрого зустрічаємо в Ніжинському полку 1729 р. [17].

Такими є відомості, які вдалося зібрати про життя та діяльність Тимоша Цицори.

Висновки. Розглянуті матеріали розкривають неоднозначну особистість Т. Цицори. Варто визнати, що до серпня 1659 р. його діяльність особливого значення не мала, більш того, в часи, коли Т. Цицора бере активну участь у повстанні проти гетьмана І. Виговського, це принесло багато користі Москві. Тільки завдяки політиці лівобережних полковників, на чолі яких був Т. Цицора, змогла Москва досягти в Переяславі значної переваги, закласти міцну основу своєї колоніальної політики в Україні. Сервілізм Т. Цицори до Москви в ті часи сягав дуже далеко — він просив В. Шереметьєва призначити полковником у Київ Дворецького, для досягнення ж своїх намірів Т. Цицора висунув проект дати Дворецькому булаву на володіння на правому боці Дніпра (як засягне царська рука), а йому подарувати гетьманство на лівому боці Дніпра. Негативну роль Т. Цицори в тих подіях для українського автономізму добре зрозуміли в XVII — на початку XVIII ст., коли важка рука московського торговельного капіталу втрутилась в усі сфери життя України.

При розгляді сервілізму Т. Цицори до Москви мусимо визнати, що, з одного боку, причиною такої позиції стало бажання допомоги пригнобленим

верствам українського суспільства, які були занедбані козацькою старшиною на чолі з І. Виговським — іншого шляху змінити ситуацію Т. Цицюра не бачив; дотримувався такої політики по відношенню до Москви в часи повстання проти І. Виговського та після нього. З другого боку, слід пам'ятати про привілеї та подарунки, які отримував Т. Цицюра за свою діяльність на користь Москві, як він бажав отримати маєтності І. Нечая та стати спадковим володарем.

Гетьманство й багатство за будь-яку ціну — це той ідеал, який сповідував Т. Цицюра, якого бажав і прагнув досягти своїми діями: він легко змінює «вехи», тримаючись завжди орієнтації на сильнішого. Сильна партія І. Виговського — Т. Цицюра тримається його; складається ситуація не на користь Виговському — Цицюра бере участь у повстанні проти нього та орієнтується на сильнішу Москву; потрапляє в скрутне становище під Чудновом Шереметьєв, Т. Цицюра легко покидає його й переходить на бік Польщі.

Незважаючи на століття, що розділяють нас від того часу, такі ідеали продовжують існувати в українському суспільстві. І як Тимош Цицюра не був винятком серед людей свого періоду — він був, можна сказати, сином свого часу, так і сьогодні схожих постатей можна знайти чимало.

ДОДАТКИ

**Лист Т. Цицюри московському царю Олексію Михайловичу
1659 р. (одержан в Москві 13 червня)
Конфесати писаря нак. гетьмана І. Скоробогатка —
Захара Шійкевича**

Список з белоруского письма взятого языка Ивашкова писаря Скородопатка Захара Шійкевича — тайна что есмь говорил словесно и ныне на письмь подано. Понеже повърился мнь пан Цецура пол (...) Переяславської, что имьет в раду чернецк (...) ударить усмотр врем и тут вскорє до князя Григорья Григорьевича о том давать знать, чтоб о том въ дая давал князь Ромадановської помочь. А ту раду с тоє причины хочет учинить, что видит испустоженье земли через Выговского от орды и от ляхов, и что от Его Царского Величества отступил без всякие крьпкие причины Выговской хочет и всьль до своего умыслу привесть и подлино бы до того времяни пан Цецура было учинил, когда бы Скоробогатка не приьхал. Однакож и ныне времяни смотрит до которого умыслу и нькоторые люди правду люблячие приставают.

И ту тайну описываю:

Слышел есмь от одного дворянина Выговского, зовут ево Кузмою, которой при Скоробогатку прибывает, что панья геманова выговариваеть пану Выговскому мужу своему ракучи, что и сам пропадеш и людей погубиш; ть ж и Онтон Ждановичь в очи пану Выговскому говорил слова.

И ту тайну на письмь подаю:

Слышель есмь от сотника Мрынського веска, которой неделею предь Троицыным днем был на посольстве от пана Васюты у пана Выговского, что говорил пан Выговской, как бы одинава или двожды ударясь с войском московским мир учинить.

И ту тайну описываю:

Что вся чернь, как казаки также и мещане Ньжинские хотят под рукою его царского величества быть, только гетманиха Гуленицкого Съверская чрез своих людей всякого постерегали на сторону Выговского строенья.

И ту тайну открываю:

Что при Скоробогатку есть тут в Ньжине ньсколько челяди Выговского, которые всяких слов и дел меж козаками постерегают:

На останок и то открываю:

Что Цецура и о том говорил со мною, ищучи способов каким бы войско кацацкое при князе Ромодановском будучие, с ним згодилось и заодно было, чтоб потом никаких выговоровъ и выкиданья в очи, какъ от Москвы, также и от тех казаков, что при Москве пребывают, не было, тоестъ чтоб Москва и казаки не замечывали, что через саблю нас взяли; но тот же Цецура говорил удобно на то отговоритца неволею Выговского.

И то открываю:

Слышел есмь от отца Максима протопопа Нежинского, что сам очима видель все стада, статки овцы под Полоным к ляцкой границе, что совсем до Любомля староства своего вывозиль, где и сам мыслит естли тесно ему будет.

И то открываю:

Слышел есмь от Каплунского, что Волоски воевода писал листы до Царского величества, объявляя что Шуин — паша бунты ж зачал, и радячи чтоб царское величество на турка воевал;

Которые листы Выговской перенял и хотел до Царя — города до Порты послать; а чтоб не посылал воевода волоски, нечто ему денегъ дал немало.

...Черкасы ис черкасских городов которые города ныне великому государю служат, и ево розобьютъ. И хан де Выговскому приказал, что он без нево Ивашка на Государевы города оне хан нейдетъ, что ныне у татар лошади худы; а какъ де татаровя лошади откормят, а он Ивашка Ромон возьмет, и они де пойдут за сем реку на государевы города вместе; а про иное де оне ни про что не ведает.

И то объявляю:

Что слышел есмь от того ж Коплунского, которой ходил в посольстве с Ковалевским, что король польски черезъ казаковъ хочет вольность шляхетцкую снести, и для того вельми о Выговским король ссылаетца. А ту речъ король на тайне в покое под Торунем Каплунскому говорил.

На звороті л.420 поміта: «67 г. июня в 13 день присланы с полку боярина и воевод князя Алексея Никитича Трубетцкого; подал жилец Левонтей Симанской, а в отписке боярина и воевод написан он Лаврентьем».

*(Московский Архив Министерства Юстиции,
Приказный стол, столбец № 308 л. л. 420, 427, 431, 432, 433).*

Лист Т. Цицюри московському царю Олексію Михайловичу

Государю, царю и великому князю Алексею Михайловичю, всея великая і малыя і бьлыя Росіі самодержцу, холоп твой Васька Волконської челом бет.

В нынешнем государь во 170-м году марта въ 16 день писал из-за Днепра ис Терехтемирева монастыря Тимошка Цецура к Переясловскому протопопу Григорью Филонову, что он Цецура ушел ис Польши от ляхов из большой неволи; нехотя идти къ Юраску Хмельницькому, прибежал во Ржищевской монастырь, и чтоб ево принять в Переясловль; а он Цецура будет лоткою у него протопопу в деревне. І приняв бы ево послать к тебе великому государю к Московь; а вине ево что ты великый государь укажешь. І ту ево грамотку протопоп марта въ 17 день принес ко мне, холопу твоему; и я холоп твой, говорил протопопу, чтоб он послал к нему Цецуре своего человека и отписал к нему против той ево грамотки, чтоб он был в Переясловль ко мне холопу твоему, и ево примут, и не опасалса бы ничего; и без твоево, великого государя, указу ему в Переясловле налоги никакой не будет. І марта государь въ 19 день он Цецура изо Ржищевского монастыря в Переясловль приехал къ Якиму Самку. И я холоп твой, посылал къ Якиму Самку и ему говорил, чтоб ево Цецуру прислал ко мне холопу твоему и для чего держит у себя не за караулом, а человекъ он причиной чтоб ему быть за караулом в Верхнем городе у меня холопа твоего, и об нем бы писать или ево послать к тебе великому государю к Московь, а в Переясловле ево многое время держать и верить нельзе. И Самко пришед ко мне холопу твоему сказал: писал – де я в Киев къ епископу о нем Цецуре, и чнем (...) де писать к тебе великому государю, се епискупом, и за караул мне холопу твоему не отдал, и чтоб твоему государеву делу порухи в Переясловле от него Цецуры не было. І переясловские, государ, казаки и все жители от мала и до велика то и говорят, что от него все погибли и от ихъ старшинства, и последних – де нас умыслил извести. Да писал я, холоп твой, к тебе, великому государю, пред сего енваря въ 10 день з головою стрелецким с Селиваном Белым, что взят Каневской полковникъ Ивашка Лизогуб да Суботовської сотникъ Мишка Капуста в Пещаной і приведен в Переясловль к Самку. І он Яким Самко хотел того полковника Ивашку Лизогуба и сотника Мишку Капусту послать к тебе, великому государю к Московь какъ путь очиститца от татарские войны и по се число их держит у себя. А Юраско Хмельницкой пишет к нему безпрестанно к Самку о тех взятых о полковнике Лизогубу и о сотнике, чтоб к тебе, великому государю, ихъ не отсылать; и я холоп твой говорил Якиму Самку чтоб к тебе, великому государю, Лизогуба с товарищи послать. А ныне татарские войны нет потому что он был в Польше у короля, и на чем с кримским ханом договор учинен с королем, и он Лизогуб то ведает; и с чем он от короля отпущен къ Юраску Хмельницкому и что словесной с ним приказ был к Юраску. И о Цецуре и о Лизогубе с товарищи что ты великий государь цар и великий князь Алексей Михайлович всея великия и малыя и белыя Росия самодержецъ укажешь.

На звороти: «170 г. апреля въ 8 день».

Записка Т. Цицюри з Москви гетьману Івану Брюховецькому

171 – г. августа въ 14 день в Приказе Малыя Росіі подьячей Федор Титов сказал: Сего – де числа пришол он на Посольской двор к посланцом гетьмана Ивана Брюховецкого; а них – де сидит в хоромах русской человекъ; и он

ево спросил: для чего он к посланцомъ пришол, и он де ему сказал что отдал посланцов взял и того человека с стрельцами привел в Малыя Росіи.

А приводной человекъ в распросе сказался орлянинъ Смеляном зовут Власъевъ; ныне из Царя – города привезли ево греки ис полону. А был в рейторех в полку у боярина у Василья Борисовича Шереметева у полковника у Вилима Джонца. И сего – де числа пришол он на Посольской двор к гречанину, которой ево из Царя – города вывез, и ему – де на дворь подал письмо стрелець в Красномъ Кавтине, а какъ ево зовут и чьего приказу, того онъ не ведает, чтоб он то письмо отдал посланцом. Ато – де письмо прислал с ним ис тюрьмы Тимошка Цыцура к послам. И он – де то письмо у стрельца взял и отдал посланцом а сам в тюрьме не бывал и Тимошки Цыцуры не видал, и что в том письме писано того онъ не ведаеть. А как – де ево грекъ привез к Москве, тому ныне четвертая неделя.

Списокъ з белоруского письма, какого принес рейтар на Посольской двор от Цецуры от Тимошки к бунчужному к Григорью Витезенку.

Мне вельми милостивый пане бунчужный войска его царського пресветлого величества Запорожского, мой вельми милостивый пане.

Доведався я о счастливомъ приезде вашей милости моего милостивого пана, вельми в томъ прошу через сие писание мое изволь милость свою показати противно мне слуге своему в несчастье мози нынешнем заступником быть за меня до его милости пана гетьмана войска Запорожского, когда Господь Богъ тебя с тое дороги счастливо сносить. А я за показанню милость моего милостивого пана и за милосердое христианское воздаяние, до смерти обещаюся Господа Бога молити, и за вашу тое милость отработывать вашей милости на всякий месяц когда меня Господь Богъ ис тое неволи высвободит и его царское пресветлое величество пожалует. Святую вашу милость, вельми вашей милости упадаючи до ног прошу, изволь меня в моем несчастье обослати, что Господь Богъ вашей милости на сердце пошлет; понеже Богъ свидетель в великой нуже пребываю, жалованья государева только по две денге на день идет. И вдругие тебе челом бью до ног и вельми молю, не изволь моего прошения убогого в моемъ несчастье в забвение положить; за такую милость и за милосердие христианское воздаяние противно мне в неволи будущему, а тебе Христос и Пречистая Богородица воздасть в царствии небеснемъ. А потом с нижайшими услугами моими челом бью.

Писан на тюремном дворе.

Вашей милости, моего милостивого пана, всего добра желательный приятель и слуга Тимофей Ермолович Цецура.

*(Московский Архив Министерства Юстиции,
Малороссийский приказ, столбец № 5862 л. л. 265–268).*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Крупницький Б. «Нація» в козацькій Україні XVIII віку [Електронний ресурс] / Борис Крупницький // Україна (Париж). — 1952. — № 8. — Режим доступу : http://www.history.org.ua/index.php?encyclop&termin=Krupnitskii_B
2. Санін Г. Антиосманська боротьба югославянських народів і зовнішня політика Росії во 2-й половині XVII — початку XVIII в. [Електронний ресурс] / Геннадій Санін //

- Лгословенске земље и Русија у XVIII веку. — Београд, 1986. — С. 39–53. — Режим доступа : <http://litopys.org.ua/vzaimo/vz06.htm>
3. Дашкевич Я. Р. Козацтво на Великому кордоні / Я. Р. Дашкевич // Український історичний журнал. — 1990. — № 12. — С. 20. — (Українське козацтво: сучасний стан та перспективи дослідження проблеми : за матеріалами «круглого столу»).
 4. Борисенко В. Курс української історії: З найдавніших часів до XX ст. / В. Й. Борисенко. — К. : Либідь, 1998. — 616 с.
 5. Історія України : навч. посіб. / [авт. кол.: Верстюк В. Ф., Гарань О. В., Гуржій О. І. та ін. ; за ред. В. А. Смолій]. — К. : Альтернативи, 1997. — 416 с.
 6. Мицик Ю. А. З листування козацької старшини середини XVIII ст. / Ю. А. Мицик // Рукописна та книжкова спадщина України. — К., 2005. — Вип. 10. — С. 358–365.
 7. Яковенко Н. М. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII століття / Н. М. Яковенко. — К. : Генеза, 1997. — 380 с.
 8. Сергійчук В. Переяславська рада — трагедія України і програв Європи / В. Сергійчук. — К. : Діокор, 2003. — 136 с.
 9. Історія українського козацтва: Нариси : у 2-х т. / Брехуненко В. А., Войтович Л. В., Головка О. Б., Горобець В. М., Гурбик А. О. ; Ін-т історії України. НДІ козацтва НАН України. — К. : Києво-Могилян. акад., 2009. — Т. 1. — 800 с.
 10. Герасимчук В. Чуднівська кампанія 1660 р. / В. Герасимчук. — Львів : Накладом НТШ, 1913. — 149 с.
 11. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией : [в 15-ти тт.]. — СПб., 1861–1892. — Т. 3 : 1638–1657. — СПб. : Тип П. А. Кулиша, 1861. — [6], 604, 131, 22 с. ; СПб., 1867. — Т. V. — № 21–22, № 47 ; Т. 10 : (Доп. к т. 3) : [Переговоры об условиях соединения Малороссии с Великой Россией. 1653–1654]. — СПб. : Тип брат. Пантеевых, 1878. — [6], 8 с., 838 стб., 24. — СПб., 1892. — Т. XV. — № 6.
 12. Літопис Самовидця [Електронний ресурс] : козацький літопис староукраїнською мовою, одне з фундаментальних джерел з історії Східної Європи XVII ст. — К., 1972. — Режим доступу : novasich.org.ua/index.php?go=News&file=print&id=6182
 13. Фамільний архів Забілів [Засновник — генеральний обозний Петро Забіла (1580–1689). Зберігався в кількох місцях, у тому числі в с. Красний Колядін Конотопського повіту Чернігівської губ.]. — Бібліотека ім. Вернадського. — І.Р. Ф.Х. — Од.зб. 1750.
 14. Величко С. Літопис : [у 2-х т.] / Самійло Велико ; пер. з книжної укр. мови, вст. ст., комент. В. О. Шевчука; відп. ред. О. В. Мишанич. — К. : Дніпро, 1991. — Т. 1. — 371 с.; Т. 2. — 642 с.
 15. Літопис гадацького полковника Григорія Грабянки / пер. із староукр. — К. : Знання, 1992. — 192 с.
 16. Jerlicz J. Latopis albo kronika / J. Jerlicz. — Warszawa, 1853. — P. 98.
 17. Яворницький Д. Історія Запорозьких козаків : в 3-х т. / Д. Яворницький. — Львів : Світ, 1990–1992. — Т. 1. — 319 с. ; Т. 2. — 392 с. ; Т. 3. — 452 с.

**MILITARY AND POLITICAL ACTIVITY OF PEREYASLAV COLONEL
TYMISH TSYTSIURA (BASED ON ARCHIVE DOCUMENTS)**

M. S. Pasichnyk

*Ukrainian Academy of Printing,
19, Pidholosko St., Lviv, 79020, Ukraine*

The paper analyzes the socio-political situation in Ukraine in the second half of the XVII century. The information from archival documents describes one of the most active Cossack officers, Pereyaslav colonel T. Tsytsiura, his military and political activity. His participation in the important military operations against Poland, relations with Moscow government and taking the Polish side in the struggle have been associated with the present events in Ukraine. The documents on the disputed land issues resolved by Pereyaslav Colonel T. Tsytsiura in his regiment and on estates granted as properties, have been presented.

Keywords: *national liberation struggle, Cossack officer, Pereyaslav Colonel T. Tsytsiura, servilism of T. Tsytsiura to Moscow, Ukrainian autonomy.*

Стаття надійшла до редакції 09.02.2015.